

יסורין

יב * ג אָמַר (ריש לקיש) [רבי שמעון בן לקיש]: **כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרָה, יְסוּרִין בְּדַלִּין הֵימְנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר** (איוב ה) **"וּבְנֵי רֶשֶׁף יִגְפִיחוּ עוֹף". וְאִין "עוֹף" אֶלָּא תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר** (משלי כג) **"הִתְעַיֵף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינְנוּ". וְאִין "רֶשֶׁף" אֶלָּא יְסוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים לב) **"וּלְחַמֵּי רֶשֶׁף".**

הרי"ף

יב אמר ריש לקיש כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו וכו'. קשה מה הקשה לו רבי יוחנן הא אפילו תינוקות של בית רבן יודעים שנאמר (שמות טו) ויאמר אם שמוע תשמע וגו' והרי כמה פסוקים נאמרו בדברי הנביאים מה שהוא כתוב בתורה ואדרבה שאל ההוא ינוקא מי איכא מידי בנביאים דלא רמזה משה דכתיב (משלי יט) אולת אדם תסלף דרכו וגו' וגם פה אמר איוב מה שהוא כתוב בתורה. וע"ק מה שתירץ אלא כל מי שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק כו' שהרי הוא אומר כל העוסק בתורה ואיך הוא אומר אלא כל מי שאפשר לעסוק ואינו עוסק אין כאן ישוב דבריו אלא מימרא אחרת הפך דבריו וכיון שדחה דבריו מה לו עוד להביא הפך דבריו הראשונים ועוד שגם זה הוא בכלל

יב אמר ריש לקיש כל העוסק בתורה יסורין בדילין ממנו. י"ל הטעם כי מי שיש לו יסורין בגופו חייו אינם חיים כדאיתא בביצה דף ל"ב ובתורה כתיב (דברים ל) כי הוא חייך ולפי מה דאיתא בערכין דף י"ז כל שעברו עליו מ' יום בלא יסורין קבל עולמו וכיון שעוסק בתורה שניתנה למ' יום ניצל מיסורין שמושכים

עין יוסף

יב אין רשף אלא יסורין שנאמר מזו רעב ולחומי רשף. ואע"ג דלעיל סימן י' אמרינן ואין רשף אלא מזיקין שנאמר ולחומי רשף וקטב מרירי מתרץ רש"י לפי שכתוב ולחומי רשף בין רעב למזיקין (שכך כתיב בקרא מזו רעב ולחומי רשף וקטב מרירי) לכן נדרש

א גיטין דף כ"ט ע"א.
חולין דף פ"א ע"ב:
ב ברכות דף מ"ח
ע"ג. ע"ז דף י"ט
ע"ג. מנחות דף כ"ג
ע"ג. אבות פרק ו':

מורה דהא התעף לא קאי על המורה אלא לענין דקרא ונראה דאסיפא דהאי קרא סמיך דכתיב כנשר יעוף השמים קאי על המורה וקאמר קרא דבני רשף שהם מוזיקין העוף שהיא המורה שנמשלה לעוף שמעופף בשמים מגזייהם וממלקס מן האדם וק"ל: הא אפילו תינוקות כו'. ר"ל הא דאם נגזרו לנא על האדם בשביל עון מה דהמורה מגינה עליהם מלנא כמ"ש בדילין ממנו אחר שנגזרו לנא ומייתי לה מקרא דאורייתא דכתיב והיה אם שמוע וגו' שדרשו מיניה פרק חלק [פנהדרין קא]. אס תשמע לא אשים ואס אשים אעפ"כ כי אני ה' רופאך אלא שזה דבר שנחמדש על המורה כרוח הקדש ולא הזכר בתורה דהיינו שציטול תורה מציא יסורין קשין דכתיב החשימי מטוב וכאזני נעכר וק"ל:

אמר [ליה] רבי יוחנן: אהא - אפלו תינוקות של בית רבן יודעין אותן, שפאמר (שמות טו) "ויאמר, אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה" וגו'. אלא (אימא) כל שאפשר לו לעסק בתורה ואינו עוסק, הקדוש ברוך הוא מביא עליו יסורין מכוערין ועוכרין אותו, שפאמר (תהלים לט) "נאלמתי דומיה, החשיתי מטוב, וכאבי נעפר". בואין "טוב" אלא תורה, שפאמר (משלי ד) "כי לקח טוב נתתי לכם" וגו'.

אפילו תינוקות של בית רבן יודעים. שהמורה מגינה שלומדים מספר חומש אס שמוע תשמע וגו' כל המחלה אשר שמתו במלרס וגו' ואפילו הקטנים שלא הגיעו לספר חיוז כנר למדו: החשיתי מטוב. מן המורה: וכאבי נעכר. מכה עכורה:

ציונים

אין טוב אלא תורה.
רצה מחשבות חרוץ ח
ד"ה ושלשה, טו ד"ה
וע"כ, כ ד"ה ורבי. משנת
רבי אהרן ח"ב פט.

ליקוטים

כל שאפשר לו לעסק בתורה ואינו עוסק הקב"ה מביא עליו יסורים מכוערים. ונראה דהיינו כדאיתא במדרש רבה נשא על שמנאן בדר"ת באין צרעת. וד"ש מכוערין היינו נגעים וכמ"ש תוס' בשבת (נה). ד"ה אין מיתה. והטעם י"ל ע"פ מ"ש בעץ חיים שער ל"ז פ"ו בסוד נגעים שבאים מחמת הסתלקות מוחין דאבא מועיר אנפין שהוא סוד התורה וא"כ הוא מדה במדה כיון שלא עסק בתורה שהוא סוד מוחין דאבא ונסתלקו ממנו ע"כ נלקה בצרעת ונגעים. ובה תחישב קושיית הפני יהושע דמאי צריך לקרא דכאבי נעכר הלא מוכח כן משאר מקראות. דכוננו להוכיח מקרא זה על יסורים מכוערים היינו צרעת: עוד י"ל כישוב קושיית הפני יהושע על פי מ"ש בערובין (נד). לא כמדת הקב"ה מדת בשר דם אדם נותן לחבירו סס לזה יפה ולזה קשה אבל הקב"ה נתן תורה לישראל סס חיים לכל. ובקדושין (ל): איתא התורה הצלה לכל והיא סס חס. ה"ש שאם אינו עוסק בתורה מביא עליו יסורים מכוערים פי מעורבים ע"ד שאמרו (כמדב"ר פ"י אות ב) רעות שהן צרות זו לזו כד שלא תהא לו שום רפואה רק עסק התורה והוא מדה במדה. לזה אין ראייה משאר מקראות רק מקרא דדוד (אהבת איתן):

עיון יעקב
לכא עליו למי יום כי הוא מדברים שאוכל פירותיהם בעוה"ז והקין קיימת לו לעוה"ב: אמר ר' יוחנן הא אפי' תינוקות של בית רבן יודעין אותן. וכדי שלא להשוות ר"ל לטועה בדבר שהתינוקות יודעין וכי נעלם ממנו מקרא שכתוב בתורה שהוצרך להביא ראייה מפסוק דאיוב אלא נ"ל דריש לקיש מדקדק בלשונו ואמר תיבת כל העוסק בתורה וכו' אתי לרבווי כל שאפי' נכרי שעוסק בתורה בשבע מצות דידיה ג"כ יסורין בדילין ממנו כי חברים דאיוב אמרו כן לאיוב שהיה כותי לדעת הרבה מ"ד דבבא בתרא (טו). וזה לא נשמע מן התורה דלא נאמר כן רק לישראל אך רבי יוחנן אזיל לשיטתו דאמר התם בכ"ב איוב מעולי גולה היה ובית מדרשו בטבריא היה א"כ ליכא למילף מיניה יותר ממה שתינוקות של בית רבן יודעין אותן. ומה שאמר אלא אימא כל שאפשר לו וכו' לומר דלהכי קאמרי חברים דאיוב לומר שבשביל ביטול תורה באו עליו יסורין מכוערין כאלו שאלמלא למד תורה לא באו עליו יסורין מכוערין כאלו: כל שאפשר לו לעסק בתורה ואינו עוסק הקב"ה מביא עליו יסורין מכוערין. וזה נכלל בהא דאמרינן פ"ד דאבות (מ"ט) כל המבטל תורה מעושר סופו מבטלה מעוני כי אין לך דל יותר מחולה כדכתיב (תהלים מא) אשרי משכיל אל דל דקאי על החולה כדאיתא בנדרים דף מ' וגם בלא"ה אין יסורין קשים

הרי"ף

מה שכתוב בתורה אם שמוע תשמע כל המחלה וגו' הא אם לא תשמע אשים. וחזרנו לקושיא הא' הא אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותן. ונראה לענ"ד שריש לקיש דרש שכל העוסק בתורה אפי' שכבר יש בו יסורין הם בדילין הימנו וכ"ש שלא יבואו עליו יסורין מחדש ואלו דרש ריש לקיש העוסק בתורה ניצול מהיסורין כלומר שלא יבאו עליו יסורין לא היה קשה על שדבר זה כתוב בתורה אם תשמע בקול ה' כל המחלה לא אשים עליך לפי שאיוב רמו בספרו מה שכתבה התורה. אבל מה שהקשה רבי יוחנן הוא שריש לקיש אמר יסורין בדילין הימנו שהיסורין שכבר שלטו בגופו הם בדילין הימנו ולא ר"ל ניצול מן היסורין לפי שזו מפורש בתורה אם שמוע תשמע כל המחלה לא אשים דהיינו שניצול שלא יבואו עליו יסורין וכיון שלא רצה ריש לקיש לומר לנו מ"ש בתורה גם מה שאמר בדילין הימנו שאע"פ שכבר באו מכל מקום הם בדילין ממנו גם הדבר הזה כתוב בתורה לא אשים כי אני ה' רופאך דהיינו לבטל ולסלק היסורין שכבר שלטו בו ואם לא חש לומר לנו מה שכתוב בתורה אם כן כך ה"ל ניצול מהיסורין אע"פ שכתוב בתורה לא אשים עליך. ועוד שכיון שיש לנו דרשה אחרת בפסוק זה על המוזיקין שהם בדילין ממנו כמו שכתוב למעלה בגמרא למה הוא נדרש בדבר שכתוב בתורה. ותירץ אלא אימא כל מי שאפשר לעסק בתורה ואינו עוסק הקב"ה מביא עליו יסורין מכוערין כלומר שהוא ברצונו אינו רוצה לעסק שירצה לעסק בתורה לא יוכל מכובד היסורין הקשים לא יתנוהו השב רוחו. וזו הדרשה נרמזת בפסוק ובני רשף שהם

עין יוסף
רוצה לעסק בתורה. הקב"ה מביא עליו יסורין מכוערין וקשין ועוכרין אותו שאע"פ שירצה לעסק בתורה לא יוכל מכובד היסורין הקשין לא יתנוהו השב רוחו. וזאת הדרשה נרמזה בפסוק ובני רשף שהם היסורין יגביהו לימוד התורה שנקראת עוף שלא יעסק בה מסבת חוזק היסורין: החשתי מטוב. מן התורה: וכאבי נעכר. מכה עכורה:

תיבת ולחומי רשף לפניו ולאחריו יסורין (שרעב הוא יסורין) ומוזיקין: א"ל ר"י הא. שהתורה מגינה: אפילו תינוקות של בית רבן. שלא הגיעו לספר איוב: יודעין אותן. מספר חומש שכבר למדו דכתיב אם שמוע תשמע כו' ודרשינן בפרק חלק אם תשמע לא אשים ואם אשים אעפ"כ אני ה' רופאך: אלא כל שאפשר לו לעסק בתורה ואינו עוסק. כלומר שהוא ברצונו אינו

א עין מדרש רבה ריש סדר תרומה ותנחומא שם ס' ז'. ילקוט סדר תרומה רמז שס"ג וילקוט משלי רמז תתקל"ה:

מדת בשר ודם אדם מוכר כו'. התחיל במכירה וסיים בנתינה ע"פ מ"ש זמס' ז"ז [עג]. מוכר זעין רעה מוכר ונותן זעין יפה נותן וז"ש כי לקח טוב גו' לקיחה טובה שהוא צדק וז"ש זעין רעה שהמוכר ע"ז צה

אמר רבי זירא, ואיתימא רבי חנינא בר פפא: בוא וראה, שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. [מדת בשר ודם] - אדם מוכר חפץ לחברו, מוכר עצב לוקח שמחה. אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, נתן [להם] תורה (לישראל) ושמחה, שנאמר "כי לקח טוב נתתי לכם" וגו'.

המוכר עצב. שפירש ממנו לזר חסוד כזה ומתוך דומקו מוכרו: ושמה. שהרי הקב"ה מזהירן מלעזוב אותה ומשצחה להם צלקת טוב אחרי שנתנה להם:

ציונים

לא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם וכו' אדם מוכר חפץ לחבירו וכו'. עקידה סוף שער מט. עוללות אפרים מאמר קכו.

ולוקח לתוד שמח אבל כמדת הקב"ה אינו כן רק נתיני שנותן זעין יפה ודק שמתנה גם לנותן וז"ש תורתנו אל מעוזנו דבמוכר ודאי רלונו שיעזוב ממנה הלוקח כדי ששוב צקל יחזירה אליו אבל מדתו של הקב"ה שצדקונו הטוב נתן להם שאל יעזבו ממנה וק"ל:

ליקוטים

לא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם. צריך ביאור דהא אינו דומה למוכר חפץ, דבמוכר לא נשאר אצלו החפץ לכן המוכר עצב, מה שאין כן בהתורה דכל הרוצה לומר, אך כוונת חז"ל הוא על פי מה שכתב הקצות החושן (בהקדמה) בשם דרשות הר"ן בהא דבבא מציעא (פו) דרבה בר נחמני דהקב"ה אמר טהור וכולהו מתיבתא דרקייעא אמרי טמא, ואמרי מאן נזכח נזכח רבה בר נחמני, דאחז שניתן התורה לנו ונמסר לחכמי הדור שידונו על פי הוראה שלכם, דכן יקום על פי הדין, ולכן נאמר (דברים ל) לא בשמים היא, כי התורה ניתנה לנו לדון ולהורות כפי הכרעתנו, וכן מסכימים מן השמים עמנו. ועל כן אמרו דבמדת בשר ודם המוכר עצב ולוקח שמח, אבל כמה שנתן הקב"ה התורה לנו דאף שמסר דיני התורה דיהא רק כפי הכרעת דעתנו ולא בשמים היא, מכל מקום שמח הקב"ה, וכדמצינו בב"מ (טו): דאמר רבי יהושע לא בשמים היא, דאמרו מאי עבדי הקב"ה אמר ליה קא חייך ואמר נצחוני בני נצחוני, ולכן אמרו בה לשון מתנה, דהא אמרו דיהיב מתנה - בעין יפה יהיב, כמבואר בב"ב (עא), ואין הנותן עצב, וכן אמרו באבות (פ"ו מ"א) משמח את

עיון יעקב

יותר מעוני כדאיתא בב"ב (קטו). ראי' מפסוק דאיוב (לו) כי על זה בחרת מעוני: מוכר עצב ולוקח שמחה. אע"ג דבקרא כתיב כי לקח טוב נתתי לכם תורתנו אל תעזבו ולא הוזכר בו שום שמחה י"ל מדכתיב נתיני משמע לשון שמחה כדכתיב (תהלים ד) נתת שמחה בלבי וזה דוקא אם מוכר חפץ מפני צורכו אבל אם מוכר חפץ מפני רעתו ליקח במקומו חפץ טוב המוכר שמח שהוציא כלי רע מתוך ביתו, אבל זה שהוא לקח טוב וכיון שנתנה לארץ תו לא בשמים היא ואפ"ה הקב"ה שמח לפי שאנחנו בניו ובכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו ושמח בשמחתם ולכן מזהיר אותם שלא יעזבו את התורה לפי שיעלה על דעתם ח"ו לפי שהוא המוכר חפץ ושמח ע"כ מפני רעתו מכר להכי קאמר שהוא לקח טוב לכך תורתנו אל תעזבו. ועפ"ז יש לתרץ המדרש (דברים רבה פ"ה אות ב) לא לרעתכם נתתי לכם את התורה אלא לטובתכם שהרי מלאכי השרת נתאו לה ונעלמה מהם, הכוונה ג"כ ע"ד זה דאיתא בש"ך חו"מ ס' קע"ה באחד שמכר קרקע שלו לבנו ובא בעל המצר לסלקו צ"ע אי יכול בעל המצר לסלקו דהבן יכול לומר דזהו יותר ישר וטוב שאני מחזיק אחוזת אבותי ולזה הדעת נוטה עכ"ל א"כ הכי קאמר שמא לרעתכם נתתי לכם את התורה שהרי המוכר שמח ואי משום שאנחנו בניו קשה מנ"ל שנקראים בניו, לזה מביא ראיה שהרי מלאכי השרת נתאו ונעלמה מהם אע"פ שהיה להם דין טענת בן המצר אלא צ"ל משום שישאל הם בניו ולהם הקדימה. וזה י"ל כוונת הפסוק כי לקח טוב

הרי"ף

היסורין יגביהו עוף שהיא התורה דכתיב התעיף עיניך בו שלא רצה לעסוק ויתחזקו כל כך עד שמכובד היסורין אע"פ שירצה אח"כ ללמוד יגביהו למוד התורה שלא יעסוק בה מסבת חזק היסורין שלא יתוהו לעסוק בתורה ולא עיקר מה שאמר ריש לקיש בפירוש כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו אלא בא לומר שאע"פ שמבואר זו בתורה בא ריש לקיש לדייק ולומר שכל מי שאפשר לעסוק, וביאור הענין כך הוא דע לך כי כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו כדי שלא יהיה טרוד מלימוד התורה ואם רואה הקב"ה שאינו מתחזק בתורה ואדרבה מתוך היסורין פורש מהתורה או אותן היסורים מתחזקים ועוכרין אותו. ואפשר דה"ק ריש לקיש כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו ולפיכך למי שהיה אפשר לו לעסוק ולא עסק מחזק הקב"ה יסוריו והם מכוערין עד שיעור שלא יוכל ללמוד ולעסוק בתורה אע"פ שירצה לפי שרואה הקב"ה שאם יעסוק זה בתורה יהיו היסורין בדילין ממנו וה' חפץ דכאו לזה ביסורין מכוערין בשביל שלא רצה לעסוק בתורה כשהיה אפשר לעסוק גם עכשיו כשירצה לעסוק לסלק ולבטל יסורין שעליו אינו מספיק ואינו עולה בידו באופן שעכשיו נתקיימו דברי ריש לקיש הראשונים: א"ר זירא שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם וכו'. נ"ל דה"ק שמוכר הוא עצב אע"פ שנוטל דמיו מכ"ש הנותן שלא קבל כלום שהוא עצב והקב"ה אע"פ שנתן התורה כמתנה עכ"ז הוא שמח שהרי הוא מצוה שלא יעזבו התורה כי זה יורה ששמח שתתקיים מתנתו בידם. ועם

עין יוסף

אלא שמצד המכירה היה מקום לבעל דין לומר שהקב"ה נצטער במכירתו כביכול כי המוכר בעין רעה מוכר לכך המשיל למתנה כי הנותן בעין יפה נותן. וזה שאמר כי לקח טוב לקיחה טובה (וכדאיתא שם במדרש יש לך אדם לוקח מקח. יש בו זהב ואין בו כסף. יש בו כסף ואין בו זהב. אבל המקח שנתתי לכם יש בו כסף כו' יש בו זהב כו' יש בו שדות ויש בו כרמים כו') שהוא בבשר ודם בעין רעה שהמוכר עצב בה. ולוקח לתוד שמח אבל כמדת הקב"ה אינו כן רק נתיני שנותן בעין יפה ודרך שמחה גם לנותן. וז"ש תורתנו אל תעזבו. דבמוכר ודאי רצונו שיעזוב ממנה הלוקח כדי ששוב בקל יחזירה אליו. אבל מדתו של הקב"ה שברצונו הטוב נתן להם שאל יעזבו ממנה (ועיין במהרש"א):

אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב. כמ"ש במסכת ב"ב מוכר בעין רעה מוכר: נתן תורה לישראל ושמה. ר"ל שאף שמכר להם התורה הוא שמח כאלו היה נותן להם כמתנה וכל הנותן בעין יפה הוא נותן: שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם. זה מכון למאי דאיתא בשמות רבה ריש סדר תרומה כי לקח טוב נתתי לכם תורתנו אל תעזבו אל תעזבו את המקח שנתתי לכם כו'. וכתב בתולדות נח שהקב"ה מכר לישראל התורה כמ"ש במדרש על פסוק כי ימכור איש את בתו לאמה. והענין שהתורה לא נתנה לישראל אלא בזכות אברהם וכדאיתא בש"ר פ' כ"ח. ובזכות יעקב כדאיתא ברבה סדר כי תשא. וא"כ המצות והזכויות שסגלו אבות העולם הם בכינוי ויחס דמי המכירה שקיבל הקב"ה תמורת התורה שנתן לישראל.

פּשפש ולא מצא. לא מצא עבירה צדו שצטצילה [ראויים] יסורים הללו (ראויים) לנא: אשרי הגבר וגו'. (הא למדנו) שצטציל היסורין נריך אלס לנא לידי שְׁנָאֲמַר (סם) "וְנִשְׁוֹבָה עַד ה'". פּשפש וְלֹא מִצָּא יִתְלָה בְּבִטּוּל תּוֹרָה, שְׁנָאֲמַר (תהלים צד) "אֲשֶׁרִי הַגִּבֹר אֲשֶׁר תִּיֶסְרֶנּוּ יֵה וּמִתּוֹרַתְךָ תִּלְמַדְנֶנּוּ".

ברכות פרק ראשון ה.

אָמַר רַבָּא (אָמַר רַב הוּנָא) [וְאִיִּתִּימָא רַב חֲסֵדָא]: "אִם רוּאָה אָדָם שְׂיִסוּרִין בְּאִין עָלָיו, יִפְשֵׁשׁ בְּמַעֲשָׂיו, שְׁנָאֲמַר (איכה ג) "נִחַפְּשָׁה דְרַכֵּינוּ וְנִחַקְרָה" [וגו']. (פּשפש בְּמַעֲשָׂיו וּמִצָּא יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, שְׁנָאֲמַר (סם) "וְנִשְׁוֹבָה עַד ה'". פּשפש וְלֹא מִצָּא יִתְלָה בְּבִטּוּל תּוֹרָה, שְׁנָאֲמַר (תהלים צד) "אֲשֶׁרִי הַגִּבֹר אֲשֶׁר תִּיֶסְרֶנּוּ יֵה וּמִתּוֹרַתְךָ תִּלְמַדְנֶנּוּ".

הכותב

יב [בענין הבנת יסורין של אהבה] ראוי לעיין (אם באים יסורין) [כי לא ידעתי איך אצייר בשכל שהקב"ה מייסר ביסורין] למי שלא חטא כלל והן יסורין של אהבה (וכפרש"י שהקב"ה מייסרו בעוה"ז) [וכפי הנראה לכאורה כן כתב רש"י שהקב"ה מייסרו בעוה"ז בלי שום עון כדי להרבות וכו' וראוי להקשות ע"ז וכי קצור קצרה יד ה' להרבות שכרו לעוה"ב מבלי שיביא עליו יסורין כלל כיון שהיה צדיק גמור והגדיל לעשות זכויות הרבה ונשמר מעבירות לגמרי] ואפשר להשיב תשובה כוללת והוא שיסורין הבאים על צדיק כזה הם מחויב מערכתו וכמו שהקב"ה משרד המערכה פעמים רבות לעשות רצון יראוין כן יוכל לעשות להציל לצדיק הזה מיסורין אבל כשיעשה הקב"ה זה היה ראוי שישלם לו תגמול זכויותיו בעוה"ב בצמצום. ורצה [הקב"ה לזכותו] להוסיף לו גמול בעולם הבא כיון שסבל יסורין שכאו עליו בחיוב המערכה הזמה למה שאמרו ברבי אלעזר בן פדת בן פדת דלא הוה ליה למעטם כפי חיוב המערכה וחכמים צדיקים אחרים. ולא היו רוצים שישנה המערכה בעדם כדי שלא למעט ממעלת הגמול הרב בעוה"ב. ונוכל לומר ע"ד השלוח שהקב"ה מביא עליו יסורין הללו במי שיש בידו למחות ואינו מוחה כיון שלא

הר"ף

זה ביארתי המדרש רבה פרשת תרומה (פ"ג אות א) כי לקח טוב וגו' אל תעזובו את המקח שנתתי לכם ע"ש ביאור הכתוב כי לקח טוב שאם היה בדרך מקח היה דבר טוב וחביב להצטער עליו המוכר לפי שדרך המוכר עצב וכ"ש הנותן לאחר ועכ"ז אני נתתי לכם מתנה והזהרתי אתכם אל תעזובו: אמר רבא אמר רב הונא אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו וכו'. וקשה כיון דק"ל אין יסורין בלא עון מה זה יפשפש

בבריאות הנפש יפשפש במעשיו מאיזה עבירה נענש שבאין עליו יסורין כאלו כדי שיעשה תשובת המשקל שהוא עיקר רפואת הנפש כמו שכתבו חכמי המוסר וגם י"ל במלת באין עליו דקדק לומר שבאין עליו מעצמו ולא שהביא על עצמו יסורין מכח ריבוי אכילה או מסיגוף יותר מדאי וכדומה שזה כבר נזהרנו באזהרה ונשמרתם מאד לנפשותיכם כדאי הוא לחוב בעצמו על שעבר על אזהרה זו ואין צריך חיפוש אלא אם באין עליו יסורין מעצמו בלי פשיעתו אז צריך פשפוש במעשיו: פשפש ולא מצא יתלה בכיטול תורה. כבר הקשו המפרשים היאך קאמר לא

עין יוסף

פשפש ולא מצא. הקשה המהרש"א הא כתיב כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ויש לתרץ ע"פ דאמרו במסכת שבת אין מיתה בלא חטא (היינו שוגג) ולא יסורין בלא עון (היינו מזיד). וזה ידוע דהא דכתיב כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא היינו שוגג. וזהו שאמר פשפש ולא מצא שעשה מזיד. שיענש ביסורין. יתלה בבטול תורה שעל בטול

מהרש"א לו

יפשפש במעשיו. שכל הענין לעיל מיניה מדבר ציטורין מתחלת הפרק חני הגבר ראה עני צטצט וגו'. ואמר פשפש ולא מצא כו' דודאי אין אלס לדיק בלרץ גו' אלס הכי קאמר שלל מלל עבירה גדולה צידו

בטל חיוב המערכה כמנהגו עם צדיקים אחרים לפעמים כמו עם אברהם אבינו וכיוצא בו. [ותשובה זאת היתה מספקת אצלי קודם שעינתי בדברי רש"י האחרונים במ"ש הווי ליה ומיתו הווי יסורין של אהבה שהאבלות מכפר על עונותיו] ואי לא דמסתפינא הווי אמינא שדברי רש"י סותרים אלו לאלו שאמר ראשונה הקב"ה מביא עליו יסורין בלא עון ובסוף אמר שהאבלות מכפר עונותיו. זה יורה שיש לו עונות. [וחשבתי תשובה אחרת] אח"כ בקשתי בשער הגמול להרמב"ן ז"ל [ובו מצאתי יסוד תשובה זאת] לשון עון פירושו האמיתי הוא על המזיד. ואפשר שימצא צדיק שלא חטא בדרך כלל אבל בשוגג חטא כמאמר האומר על השכור שראוי לעונשו על מה שנשחכר אע"פ שאינו בר עונשין על מה שהטא בשכרות כי לפי האמת כל בעל חייב להיות עיניו ולבו פקוחות להשמר מכל דבר המביא לידי חטא ולכן היו באים רוב הקרבנות על השוגג ועכשיו שאין לנו קרבן מביא הקב"ה יסורין על הצדיק הזה למרק כל מה שחטא בשוגג והם יסורין של אהבה. ולשון המאמר מוזיב זה. אם רואה שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו כדי [לזכות] [לזכות] אם יש לו שום עון בדרך: פשפש ולא מצא יתלה בכיטול תורה. פירוש בטול

עין יעקב

נתתי לכם אע"פ שיש למלאכי השרת דין בן המצר לכך תורת אל תעזובו כי לא מפני רעתה מכרתי לכם ומ"מ אני בשמחה משום שאתם בני: אם רואה אדם שיסורין באין עליו. נראה דבא ללמוד מוסר כשבאין יסורין על אדם לא יתלה הדבר בדרך מקרה וישלח מיד אל הרופאים לרפואתו בדרך הטבע רק יפשפש תחלה במעשיו ואתי ללמד ג"כ מוסר כמו שהרופא צריך לחפש מאין בא לו החולי שצריך ליטול רפואה מתנגדת מזה כדי שיחזור לאיתנו הראשון ובריאות גופו כן גם לחפש מאין עליו יסורין כאלו כדי שיעשה תשובת המשקל שהוא עיקר רפואת הנפש כמו שכתבו חכמי המוסר וגם י"ל במלת באין עליו דקדק לומר שבאין עליו מעצמו ולא שהביא על עצמו יסורין מכח ריבוי אכילה או מסיגוף יותר מדאי וכדומה שזה כבר נזהרנו באזהרה ונשמרתם מאד לנפשותיכם כדאי הוא לחוב בעצמו על שעבר על אזהרה זו ואין צריך חיפוש אלא אם באין עליו יסורין מעצמו בלי פשיעתו אז צריך פשפוש במעשיו: פשפש ולא מצא יתלה בכיטול תורה. כבר הקשו המפרשים היאך קאמר לא

תורה יענש ביסורין כמו שאמרו לעיל כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק הקב"ה מביא עליו יסורין מכוערים. אבל אין לפרש פשפש ולא מצא היינו שלא מצא שוגג. הא בשוגג אין שייך למימר ולא מצא. כי שמה עדיין הוא נעלם ממנו כמו שעשה מתחלה על העלם דבר (סמיכות חכמים): אשרי הגבר וגו'. הא למדנו שכשביל היסורין צריך אדם לכא לידי ת"ת:

יד יוסף
א ילקוט מהלס רמו
חממ"ט:

ציונים

אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו וכו' יתלה בכיטול תורה. עיקרים מאמר ד פרק י"ג. ארחות צדיקים שכ"ו. דרשות הר"ן דרוש י. בית אלקים ש"ב פ"ט. מדרש שמואל על פרקי אבות פ"ג מכ"ג. עקידה שער ע. בינה לעתים דרוש נ ד"ה ויראה. מהר"ל דוד החיים פא, קפא, נת"ע-ב נתיב היסורין פ"א. עוללות אפרים מאמר צג. אור החיים דברים כ"ג. תניא קלד"ב. רצ"ה רסיסי לילה אות נב ד"ה ואמר. דעת תורה דברים-א קנה קצב, דברים-ב קצב.

ליקוטים

המקום, ובכמה דוכתי דחדי הקדוש ברוך הוא כפלפולא דאורייתא. וכמו דאיתא בתנא דבי אליהו (פאר פ"ח) דבזמן שישראל עוסקין בתורה ועושין צדקה ומשפט, הקדוש ברוך הוא משמח בהן, ומגיד להן ששמחתו בהן אלף אלפים לטובה כפלים יותר מהם. וכן יש לומר כמה דניתנה התורה במתנה כמו הא דנדרים (דף לה.) דמשה היה לומד ומשכחה עיה שניתנה לו במתנה (מעין יצחק לר"א ספקטור): פשפש ולא מצא יתלה בכיטול תורה. תמוה דעון כיטול תורה עבירה חמורה והיאך אמרו ולא מצא. והנראה דהנה ג' מיני יסורין הן אחד הבאין לעוררו בתשובה כדכתיב (תהלים צ) חשב אנוש עד דכא ותאמר שוכו וגו' השני יסורין של אהבה השלישי יסורין הבאין דרך נקימה ושנאה ח"ו

ואם תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הם. מורה נבוכים ח"ג פ"ז. שערי תשובה ש"ב אות ה. רבינו בחיי כד הקמח כפורים (א). מהר"ל נת"ע-ב נתיב היסורין פ"ב. יערות דבש ח"א דרוש טו ד"ה ולהבין.

שלאוין יסורין הללו לבא וכפרש"י. ואמר יתלה בבטול תורה שנאמר אשרי הגבר וגו'. ממקרה זה שמעינן תרווייהו דיסורין באין על בטול תורה וגם שע"י הסורה גדילין ממנו כדאמר לעיל וז"ש אשרי הגבר אשר תיסרנו י"ה שיפספש בהם שע"י ציטול תורה צלו ואלו וממורתך תלמדנו כי ישוב לעסוק בה כדי שיהיו גדילין ממנו: ואמר לא מצא בידוע שיסורין של אהבה כו' שנאמר כי את אשר יאהב גו'. דלעיל מיניה כתיב מוסר ה' בני אל תמאס וגו' כשלם מלאם לתלות לה נמעשין ולא בתורתך אל תמאס ותהרהר מ"ו אחריו כעובדא דאיוז אבל תחשוב כי הן יסורין של אהבה שנאמר כי את אשר

ואם תלה ולא מצא, בידוע שיסורין של אהבה הן, שנאמר (משלי ג) "פי את אשר יאהב ה' יוכיח". אומר רבא,

תלמוד תורה: יסורין של אהבה. הקב"ה מייסרו בעולם הזה צלם שום עון כדי להרבות שכרו בעולם

הכותב

תורה שלא עשה תורתו קבע כמו שראוי לאיש צדיק. ולא שבטל תורה לגמרי: פשפש ולא מצא. פירוש שאין לו ידיעה לא בתחלה ולא בסוף בשום עון בודאי ראוי לומר שחטא בשוגג או שכח ועל זה נענש והפירוש הזה מוכרח ממקומו מהראיה

ליקוטים

ויסורין כאלו באין בזעף לבטלו מתורה ומצוות כדכתיב (ישעיה א) למה לי רוב זבחיכם. ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי ותשא בריתי עלי פיך (תהלים ג). והוא כוונתו דמקודם יתלה ביסורין הבאין לעוררו בתשובה פשפש ולא מצא כלומר שלא הועיל בתשובתו יתלה בבטול תורה היינו שיתלה שבאין בזעף ובכעס גדול מהשם יתברך לבטלו מתורה ומצוות ויפיש כרחמים לא מצא היינו שרואה שהיסורין אין בהן ביטול תורה ותפלה ודאי יסורין של אהבה הן. אך הא קשה אמאי בשלא מצא יתלה ביסורין של אהבה הא כל ישראל ערבין זה בזה דלמא מחמת הערבות הוא. ומה שנראה בזה כי היסורין הבאין בפרטות על אדם אחד אי אפשר להיות מצד הערבות כי הערבות הוא מצד הוכח תוכיח את עמיתך (ויקרא יט) והוכח תוכיח אינו אלא עשה ואעשה לא מענישים כי אם בעידן ריתחא שיש רוגז על כל העולם והלא אפילו כשהוא בעצמו עשה החטא שלא במתכוון אין עליו משפט היסורין כי אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון (שבת נה). אלמא שמשפט היסורין אעון הוא ועבירות דעלמא שלא בכונה דדיה הן עשרין. ובאמת לא מצינו אערבות רק מיתה דמיתה באה אף על חטא מה שאין כן יסורין באין רק על העון. ומה שכתוב (ישעיה לג) והוא מחולל מפשעיו

עיון יעקב

מצא כיון שיש בידו עבירת ביטול תורה ובעוללות אפרים תירץ דלכך לא מצא לפי שהוא עם הארץ שביטל התורה ואין בור ירא חטא לידע מה חטא ול"ג לתרץ דהא מתחלה קאמר יפשפש במעשיו דקדק בתיבת במעשיו דהיינו שעבר עבירת לא תעשה שעשה מעשה רע בפועל כדכתיב (תהלים פט) ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם אבל אם עבר עבירה שאין בו מעשה רק בשב ואל תעשה אינו נלקח בשבילם ביסורין כדאמרין בש"ס דמנחות דף מ"א ע"א דאין מענישין אמצוות עשה רק בעידן ריתחא דוגמא לדבר דין של מעלה כדין שלמטה לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו אבל בבטול תורה אע"פ שהוא בשב ואל תעשה נענש עליו ביסורים. וזה נ"ל כוונת הפסוק (שם לו) מי האיש החפץ חיים כלומר שלא יהיה לו יסורין בגופו כי אדם המדוכא ביסורין חייו אינן חיים כדאיתא בביצה דף ל"ב סור מרע כלומר שלא יעשה מעשה אשר לא יעשה ועשה טוב אין טוב אלא תורה. ובוה מתורץ מה שמקשים המפרשים היאך קאמר לא מצא הא אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ולפי מה שכתבתי לא קשה מידי דביסורין בעינן דוקא עון שיש בו מעשה חוץ מביטול תורה דאז נענש אע"פ שאין בו מעשה: שנאמר

דמשמע דאפשר להיות יסורין בלא עון ועוד קשה מאי אם רואה אדם דקאמר כך היה ראוי לומר כל מי שיש לו יסורין יפשפש. ועוד קשה דמיד היה ליה למימר אם יסורין באים עליו יעשה תשובה. ועוד קשה מה שכתב פשפש ולא מצא יתלה בבטול תורה וכיון שיש בידו ביטול תורה אין לך עון גדול מזה ואיך הוא אומר פשפש ולא מצא. וע"ק שהביא רביה מדכתיב אשרי הגבר ויותר ראוי להביא רביה מקרא דמייתי לעיל החשיתי מטוב וגו' שהוא על ביטול תורה. ועוד דהל"ל יעשה תשובה על ביטול תורה. ועוד דלכאורה מ"ש ואם תלה ולא מצא בידוע שהם יסורין של אהבה לא אתיא למ"ד לקמן אלו ואלו יסורין של אהבה הם כלומר אע"פ שיש בידו ביטול תורה הם יסורין של אהבה מדכתיב כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאן הוא אומר תלה ולא מצא בידו ביטול תורה בידוע שהם יסורין של אהבה. וגם לא אתיא כמאן דאמר שיסורין של אהבה הם כל שאין בהם ביטול תורה לפי דהתם דריש מקרא דאשרי הגבר והכא דריש מקרא דאת אשר יאהב ה' יוכיח ואם כן הל"ל תלה ולא מצא הם יסורין של אהבה שנאמר אשרי הגבר וגו' ואם כן אתיא דלא כחד מנייהו. ונלע"ד עם מה שאמרו במסכת ערכין פ"ג (טו): עד היכן תכלית יסורין כל שארגו לו בגד ללבוש ואינו מתקבל עליו כלומר משום דתנא ר' ישמעאל כל שעברו עליו מ' יום בלא יסורין קבל עולמו (שם) לכך שאל עד היכן תכלית יסורין ופירש"י מהו דבר פחות שביסורים שיחשבו יסורין וא"כ אין לך אדם בלא יסורין אע"פ שהוא בלי עון רק כדי שלא יאכל עולמו בחייו כי אין צדיק בארץ אשר

יעשה טוב ולא יחטא חטא של שוגג לכך פוקדו הקב"ה ביסורין קלין ולזה אמר רב הונא אם רואה אדם שיסורין באים עליו שאינם לפרקים אחד למ' יום אלא תמיד בידוע שיש לו עון מיוחד בידו תמיד ולכך באים היסורין בהתמיד עליו. או יאמר אם רואה שיסורים באים על גופו ועליו דוקא שאינם יסורין של ממון או מהדברים הנזכרים שם בגמרא מסכת ערכין פ"ג והיסורין אלו באין עליו על גופו יפשפש במעשיו ולא יספיק לו לעשות תשובה כיון שלא ידע את חטאתו הגורם לו כדי לשוב ממנו בפרטות ולכך אמר יפשפש במעשיו כדכתיב נחפשה דרכינו ונחקורה דכתיב לעיל (איכה ג) מה יתאוונן אדם חי על יסורין כי באמת גבר על חטאיו הוא ונלכד ביסורין וכיון שכן והוא לא ידע את חטאיו לשוב ממנו נחפשה דרכינו ונחקורה אם יסורין אלו מכוונים כנגד החטא שבידו כי כל משפטי ה' צדקו במדה עצמה שאם חטא בידו לא ילקה ברגליו ואחר החקירה אז נשובה אל ה' מאותו דבר של חטא המיוחד אל היסורים הבאים עליו. פשפש ולא מצא דבר מיוחד ראוי ליסורין שעליו. יתלה בבטול תורה ובודאי

עין יוסף

יסורין של אהבה. הקב"ה מיסרו בעולם הזה בלי שום עון כדי להרבות שכרו בעולם הבא יותר מכדי זכותיו:

כל מי שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין. רבינו בחיי כד הקמח כפורים (א). דעת תורה דברים-א קנט. מכתב מאליהו-ב 225.

רב ניסים גאון

מה אשם לדעת אף יסורין לדעת. כי הקרבנות אין מותר להקריבן אלא ברצון בעלים ולא צעל כורתן כדמניא (ערכין דף כא, ושם נתבאר) יקריב אותו מלמד שכופין אותו יכול צעל כורתו מ"ל לרצונו הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ואמרו עוד (זבחים דף מו) מנין למתעסק בקדשים שפסול וכו' לעכב מנין תלמוד לומר לרצונכם מוצאות לדעתכם וזמנו ואימא בשמיטת חולין כפ' הכל שומטין (דף יג) ובמסכת נדרים נפרק אין בין מודר הנאה מחכרו (דף לה) אימא אמר ר' יוחנן הכל נריכין דעת חזן ממחוסר כפרה:

ליקוטים

ובחבורתו נרפא לנו וגו' היינו כשהצדיק מקבל עליו יסורין בעצמו אבל דין שמים ביסורין לא מטילין עליו ומכל שכן שאין לתלות בעון שחטא בשוגג מהאי טעמא אבל ביטול תורה וחפלה שגגתו עולה זדון ואף שהברטנורא פירש שם דקאי על מי שאין מדקדק בלימוד מכל מקום יש לפרש ג"כ בדרך זה כי ביטול תורה מאוד חמור הוא (אמת ליעקב):

כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין וכו'. מה שאמר הקב"ה חפץ בו ר"ל שהקב"ה חפץ בו להביא אותו אליו ויהיה קרוב אל השם ית'. ולכך השי"ת מדכאו ביסורין

וגו' וק"ל: שנאמר וה' חפץ וגו'. דאין מלת חפץ קאי על החלי שחפץ להביא עליו החלי דמפי עליון לא תלא הרעות כמ"ש כי לא אחפון זמות המת וגו' אלא דמלת חפץ קאי על האדם שה' חפץ בו הוא מדכאו ביסורין של אהבה כדי להרבות שכרו צעוה"צ כפרש"י לעיל אבל ממוך המקראות נראה לפרש הכי כדי לזכות הרבים שחטאו שימכפרו ביסורי הצדיק כמו שכתב שם כל הענין מחולל מפשעינו וגו' וצבורתו נרפא לנו וגו' ע"ש: ואמר יכול כו' מה אשם לדעת כו'. כמו אשם נזיר אשם מזורע משא"כ חטאת שלא באה בשום מקום רק על השוגג בלא דעת: ואמר ולא עוד אלא שתלמודו כו' שנאמר וחפץ ה' וגו'. שהוא חפץ ה' כמו שכתוב

הנא יומר מכדי זכימיו: וה' חפץ דכאו החלי. מי שהקב"ה חפץ בו מחלה אותו ביסורין: אשם. קרבן: נפשו. מדעתו: אמר רב סחורה, אמר רב הונא: כל שהקדוש ברוך הוא חפץ בו, מדכאו ביסורין, שנאמר (ישעיה נג) 'וה' חפץ דכאו החלי', יכול אפלו לא קבלן מאהבה, תלמוד לומר (שם) 'אם תשים אשם נפשו'. מה 'אשם' - לדעת, אף 'יסורין', לדעת. ואם קבלם, (עליו מאהבה) מה שכתבו? (שם) 'יראה זרע יאריך ימים', ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו, שנאמר (ישעיה נג) 'וחפץ ה' בידו יצלה'.

הכותב

שהביא משן עבדו שהרי לא התחיל הארון ליסרו ללא סבה כלל אלא היה ראוי ליסר בקל ומה שהגדיל יסוריו בשן ועין היה לטוב לו כן הדבר בצדיק שחייב יסורין מה על השוגג ונמשך לו תוספות טובה בענין הגמול. והואיל ואתא לידן ראוי שנפרש

עיון יעקב

לקמן (ה): שאמרו לא הן ולא שוכן וכן פירש"י כאן ועיין בהכותב שפי' יסורין של אהבה לכפר על השוגגין: כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין. פירוש חפץ בו להרבות שכרו כמו שסיים להדיא סיפא דקרא יראה זרע יאריך ימים וחפץ ה' בידו יצלה: והא דקאמר לשון דכא י"ל דכתיב (ישעיה נז) אני שוכן את דכא. לב נשבר ונדכא וגו' כלומר אע"פ שמדת הדין מתוחה עליו אפ"ה לא תבזה אם הקב"ה מדכאו ביסורין וזכה לשכר כזה: מה אשם לדעת אף יסורים לדעת. הא דלא נקט שאר קרבנות שהם ג"כ לדעת כבר האריכו המפרשים בזה. ואני כתבתי ע"ז פי' הגון ואמת בספרי פאר יעקב ע"ד גמ' דערכין דף כ"א ע"א כל חייבי קרבנות ממשכנין אותם

הרי"ף

שזה לא מצא בידו ביטול תורה אלא עוסק בתורה הוא שאם לא כן אין לך עבירה גדולה הימנה אלא יתלה בביטול תורה הוא שהיה ראוי לו לעסוק יותר ממה שעסק וכדמיבעי ליה למעבד לא עבד ולכך לא אייתי קרא דלעיל החשיתי מטוב כי זה לא החשה מהתורה אלא עוסק בתורה הוא אבל מכל מקום היה ראוי שיעסוק יותר ולכך הביא הקב"ה עליו יסורין אלו כדי שיתחזק בתורה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה בלי עון כדי שמתורתך תלמדנו להגות בתורה יומם ולילה ומי שבאו עליו יסורין על אופן זה מאושר הוא: ואם תלה ולא מצא אלא תמיד לא ימוש ספר התורה מפיו יומם ולילה ואדרבה מתוך יסורין אלו צריך הוא להתבטל מתלמודו כי גדל כאב יסוריו, לזה אמר בידוע

שהם יסורין של אהבה, אע"פ שלפי ההראות כיון שיסוריו גורמים לו ביטול תורה היה נראה שאינם מאהבה אבל על האמת הם יסורין של אהבה כדכתיב כי את אשר יאהב ה' יוכיח כדי להרבות שכרו בעולם הבא כפי' רש"י ז"ל או כמו שביארתי אני יסורין של אהבה שהוא ע"ש הכתוב (משלי יג) ואוהבו שחרו מוסר אע"פ שעדיין לא חטא מקדים לו יסורין כמו השחר עלה קודם היום כך שחרו מוסר ונמצא שאע"פ שמתוך יסוריו הוא מתבטל מהתורה עכשיו כיון שמעיקרא לא באו היסורין הללו מחמת ביטול תורה כי הרי תלה ולא מצא בידו ביטול תורה אבל עכשיו מתוך יסוריו הוא מתבטל מתלמודו שהם יסורין של אהבה. ואתיא הא כמאן דאמר אלו ואלו יסורין של אהבה הם אע"פ שיש בהם ביטול תורה ולכן לא הביא כאן קרא דאשרי הגבר דהכא היסורין גרמו לו ביטול תורה שהיה עוסק בה קודם היסורין וקרא דאשרי הגבר אייתי לעיל במי שלא עסק כל צרכו מביא עליו יסורין ומתוך יסוריו יתעורר ויתן אל לבו להתחזק בתלמוד תורה יותר ממה שהיה: אמר רב סחורה כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו וכו'. יש לדקדק דלא הביא קרא דלעיל כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכן לא הביא קרא דאשרי הגבר אשר תיסרנו יה ובביאור מ"ש כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין ולא אמר מביא עליו יסורין. ונ"ל לבארו עם המאמר שכתבתי למעלה ממסכת ערכין (טו): שהאדם אי אפשר להיות בלא יסורין ומי שהקדוש ברוך הוא חפץ בו אע"פ שאותם היסורין קלים שולטים בו מ"מ מדכאו בגופו עם היותו ביסורין שנאמר (ישעיה נג) וה' חפץ דכאו החלי שהוא כפול

עין יוסף

של אהבה כדי להרבות שכרו בעוה"ב (מהרש"א): אשם. קרבן: נפשו. מדעתו: מה אשם לדעת. כמו אשם נזיר אשם מצורע. משא"כ חטאת שלא באה בשום מקום רק על השוגג בלא דעת: שנאמר חפץ ה'. שהתורה נקרא חפץ כמו שכתוב וכל חפצין לא ישו בו:

וה' חפץ דכאו החלי. מי שהקב"ה חפץ בו מחלה אותו ביסורין (רש"י) דליכא לפרש דמלת חפץ קאי על החלי שחפץ להביא עליו החולי. דהא מפי עליון לא תצא הרעות כמ"ש כי לא אחפון זמות המת וגו'. אע"כ דמלת חפץ קאי על האדם. שה' חפץ בו. מדכאו ביסורין

אלו ואלו יסורין של אהבה הן. מהר"ל נת"ע-ב נתיב היסורין פרק א.

ליקוטים

עד שהיסורין מסלקין וממרקין פחיתות שלו אשר הוא בו מצד החמיר עד שהוא ראוי אל זה. ואמר דוקא שקבלן מאהבה, וזה כי יסורין של אהבה הם להביא אותו אל המדרגה העליונה שיהיה קרוב אל השם יתבי' כמו שאמר כל שהקב"ה חפץ בו הוא מוכאן ולפיכך צריך שיקבל אותם מאהבה, כי אם אין מקבל אותם מאהבה אין לו דביקות בו ואין יהיו יסורין של אהבה. ואמר שאם קבלם מאהבה שכרו יראה זרע יאריך ימים, יש לאדם להבין השכר הזה מי שמקבל היסורין מאהבה, כי אלו שני דברים הם באים על ידי הדבוק בו ית' לגמרי, כי ע"י הדבוק בו ית' כאשר מקבל היסורין מאהבה, לכך מקבל מן השם יתבי' הברכה ממקור העליון ודבק במדת יעקב שזכה לבנים וזכה לחיים, כי יעקב אבינו לא מת, כי היסורין מסלקין אותו מן פחיתות החומר עד שהוא קדוש, ולכן זוכה לזרע קדוש ממקור העליון ולחיים והבן זה. ואמר **ופלתי בה ריביא ורחבתי וכו'.** וביאור זה כמו שאמרנו שהיסורין של אהבה הוא כדי לעשות לאדם דביקות בו יתבי' ולצרף הנפש, ואם כן אין ראוי שיהיו היסורים מביאים הרהוק מן השם יתבי' רק שיהיו מביאים הדביקות. והו' שאמר **כל יסורין שיש בהם ביטול ת"ת אינם יסורים של אהבה,** וידוע כי תלמוד תורה הוא הדביקות שיש לאדם אל בוראו ודבר זה אין צריך לבאר שהתבאר במקומות הרבה מאד, ולפיכך א"א שיהיו יסורין של אהבה כאשר יש ביטול תורה שאו יסורים

וכל חפליך לא יסו זה וק"ל: שנאמר אשר לא הסיר וגו'. דלפי פשוטו שנמקבלה חפלתי ולא הסירה ומה אומה הקנ"ה לא יתכן כנוי מאתי דמשמע דקאי נמי על חפלתי חלל מאתו צו"ו וע"כ דרשו מאתי ממש שלא הסיר מאתי חפלתי על ידי חולי ויסורין שלא הייתי יכול

ברכות פרק ראשון ה.

פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי (חמא) [אחא] בר חנינא. חד אמר: (כל יסורין שיש בהם בטול תורה אינן יסורים של אהבה) [אלו הם יסורים של אהבה - כל שאין להם בטול תורה], שנאמר (תהלים צד) **"אשרי הגבר אשר תיסרנו ית', ומתורתך תלמדנו"** (ואידך) [וחד] אמר: (כל יסורין שיש בהם בטול תפלה אינן יסורים של אהבה) [אלו הם יסורים של אהבה - כל

להתפלל: אלו ואלו יסורין של אהבה. דצוה הפרשה מפורש דנמרווייהו קמשתעי קרא דכמיז לעיל מיניה צטח אל ה' בכל לנך וגו' דהיינו תפלה כמו שאמרו לחזו עבודה שהיא כלל [פעניית ג.] הוי אומר זו תפלה ואל בנימך וגו' רפאות תהי לשריך וגו' הוא לימוד התורה ואח"כ אמר

שאין להם בטול תפלה], שנאמר (שם 10) **"ברוך אלהים אשר לא הסיר תפילתי וחסדו מאתי"**. אמר ליה רבי אבא בר רבי חי' בר אבא: **הכי אמר רבי חי' בר אבא אמר רבי יוחנן: אלו ואלו - יסורין של אהבה הן, שנאמר (משלי ג) "פי את אהב ה' יוכיח"**.

עיון יעקב

ידי חובת תלמוד תורה כדאיתא במנחות דף צ"ט: אלו ואלו יסורין של אהבה הן. הטעם י"ל כדאיתא לקמן דף ז' ובשבת דף ס"ג ובקידושין דף מ' אפי' חישוב לעשות מצוה ונאנס מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה כן זה שלא התפלל ולמד מתוך יסורים אפי' אהוב לפני המקום: שנאמר את אשר יאהב ה' יוכיח. נראה דהוכחתו מפסוק זה דאפי' יש בו ביטול תורה או

אם אינן מביאין קרבנותיהם ולפעמים אף חייבי חטאת ממשכנין משא"כ אשם אין ממשכנין כלל רק הכל תלוי ברצונו ודעתו לכך קאמר אם תשים אשם נפשו: חד אמר **כל שיש בו ביטול תורה וכו' וחד אמר כל שיש בו ביטול תפלה.** אפשר דפליגי בהא דפליגי שני מ"ד פרק קמא דשבת דף י' אי תורה עדיף מתפלה או תפלה עדיף מתורה וכיון שקורא שמע שחרית וערבית יצא

הרי"ף

ונשאר בידו קיום זכות תורתו ותלמודו מתקיים בידו להיות שכרו אתו לעולם הבא קיים וחפץ ה' בידו יצלח לאכול שכר תורתו בעולם הבא. עוד ירצה ולא עוד אלא שתלמודו שלא יהיו יסורין שיש בהם ביטול תורה אלא בעודנו ביסורין תלמודו בידו לא יהיו כאותם יסורין שיש בהם ביטול תורה וחפץ ה' בידו יצלח כיון שאינו מתבטל מתלמוד תורה: פליגי בה רבי יעקב וכו' כל יסורין שיש בהם ביטול תורה וכו' שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו ית' וגו'. ויש לדקדק דהא לעיל דרשינן האי קרא דאשרי הגבר במי שיש בידו ביטול תורה שכך אמר יתלה בביטול תורה שנאמר אשרי הגבר וכאן הוא אומר אם יש בידו ביטול תורה אינם יסורין של אהבה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו ויש בידו תורה אבל אם יש בידו ביטול תורה אינו מאושר. וכן קשה דלעיל אמרו תלה ולא מצא בידוע שהם יסורין של אהבה כלומר שלא מצא לא ביטול תורה ולא צד חטא ועון אז הם יסורין של אהבה דכתיב כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאן אמרו אלו ואלו הם יסורין של אהבה דהיינו בביטול תורה ותפלה הם יסורין של אהבה ויליף לה מדכתיב כי את אשר יאהב ה' יוכיח. ועוד נבאר היכי משתמע מדכתיב כי את אשר יאהב ה' יוכיח דאע"פ שיש בידו ביטול תורה ותפלה הם יסורין מאהבה ודלמא במי שאין בידו ביטול תורה ותפלה קאמר אשר יאהב ה' מתוך התורה והתפלה יוכיח וכו'. ועוד קשה מה

לומר דכאו החלי והאחד מספיק אלא לומר אע"פ שהוא בחלי קל מ"מ דכאו בגופו ביסורים קשים והוא האדם החוטא ובאו עליו יסורין למרק חטאתו אם הקב"ה חפץ בו עוד יוסיף לדכאו ביסורין. **יכול אפילו לא קבלם מאהבה,** שהוא מבעט ביסורין הקשים ת"ל **אם תשים אשם נפשו מה אשם לדעת.** ומה שאמר אשם ולא אמר עולה או חטאת כי כל הקרבנות היו צריכים להיות מדעת. הכוונה היא לפי שיש אשם תלוי דהיינו בספק אכל חלב או שומן ומ"מ אינו מתכפר לו באשם תלוי אלא הוא תולה מהיסורין עד שיוודע לו ואח"כ יביא חטאת ואם הודע חטאתו ולא הביא לא נתכפר אע"פ שהביא אשם תלוי הרי שאשם המכפר הוא לדעת ואם אינו לדעת רק על הספק הוא נקרא אשם תלוי שתולה מהיסורין עד שיוודע לו ואינו מכפר. וכן אותם היסורין הקשים אינם מכפרים לגמרי אלא לדעת שיכיר בחטאו וכל זמן שלא הכיר בחטאו הם תולים לו ואם תשים אשם נפשו דהיינו להכיר בחטאו ולקבל ענשו מדעת ואינו מבעט ביסורין הקשים שדכאו ה' אז הקב"ה מוחל לו ויראה זרע ויאריך ימים לפי שהחטא והעון גורמים עונש ערירים ימותו ומתוך היסורין אע"פ שיש בידו עון הראוי ליענש בו ערירי מ"מ יראה זרע יאריך ימים. ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו, לפי שכשיש בידו של אדם עונות והוא מתקיים בכח התורה אכל שכרו בעולם הזה מהתורה שעסק וזה שנתדכא ביסורין נמחל חטאתו

עין יוסף

שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו ית'. ובאיזה יסורין אמרתי. כשמתורתך תלמדנו שאין בהם ביטול תורה (אלשיך): שנאמר ברוך אלהים. מדת הדין אשר לא הסיר תפילתי. שאין ביטול תפלה (מעין הברכות):

ברכות פרק ראשון ה.

בר זה שאשרי הגבר
שר וגו': תלמודנו.
לומר מתורתך אנו
למדן אומן:

אָלָא מַה תְּלַמְּדוּ לְיָמֵינוּ וְיִמְתַּרְתֶּם
תְּלַמְּדוּנוּ? אַל תִּקְרָא: "תְּלַמְּדוּנוּ" אָלָא
"תְּלַמְּדוּנוּ". דְּבַר זֶה, מִתּוֹרַתְךָ תְּלַמְּדוּנוּ.
קְלַחְחֵם מִשֵּׁן וְעֵין, מַה שֵּׁן וְעֵין שֶׁהוּא
וְחָד מֵאַבְרָיו שֶׁל אָדָם - [עֲבָד] יוֹצֵא בָהֶם לְחֵרוֹת, יְסוּרִין,
וְמִמָּרְקִין כָּל גּוֹפוֹ שֶׁל אָדָם, (לֹא כָּל שֶׁפֶן) [עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה].

מה עבד יוצא לחפשי
על שן ועין ק"ו
לישראל ע"י יסורין.
אלשיך עה"ת שמות
כא/כו. שיחות מוסר יט
ל"ב, יג ל"ג.

יסורין ממרקין כל
עוונותיו וכו'. אור
החיים במדבר יט/ב,
דברים ד/כט. משנת
רבי אהרן ח"ב סב.

הכותב

לפרשה אתה מלמד אותנו שהרי כתב רש"י אנחנו למדין
אותו. והמובן אצלי מפירוש רש"י שפי' תלמודנו תלמודנו
כאילו יאמר למודנו בדבר הזה וכמו שדרך הלשון לומר
תלמוד תורה ופירושה לימוד תורה כן נפרש תיבת תלמודנו
כמו למודינו:

ו"ש אל תקרי תלמודנו וכו' ופירש רש"י מתורתך אנו למדין
זוהו כי אף על פי שלמדנו מכאן פי' כנוי נ"ו נוספות שאינו
מדבר לנכח כמו תיסרנו שרומז על ה' ופירושו אתה מייסר
זוהו רק פירוש נ"ו שבתיבת תלמודנו הוא על רבים
המדברים בעדם ועדיין לא שמענו פירוש תי"ו תלמודנו ואין

עיון יעקב

ביטול תורה ותפלה גם כן הם יסורים של אהבה ואין
למאוס בהם דאל"כ עדיין יש מקום למאוס ולקוץ
בתוכחת ה' אם יש בהם ביטולים כאלו אלא ודאי דבכל
ענין קאמר:

תפלה אפ"ה יסורין של אהבה הם כך הוא מדכתיב
(משלי ג) מוסר ה' בני אל תמאס כי את אשר יאהב ה'
יוכיח מדנותן טעם דלכך אל תמאס ותקוץ בתוכחת ה'
לפי שאת אשר יאהב ה' יוכיח א"כ מוכח אף שיש בו

הרי"ף

מונעים ומבטלין אותו מן התורה והאי דרשה לא מפלגא
אדרשה דלעיל יתלה בביטול תורה שהיסורין באו עליו
על עון קצת ביטול תורה שנאמר אשרי הגבר אשר
תיסרנו יה כי מתוך יסורין יתן אל לבו שעל עון ביטול
תורה באו היסורין ושב ורפא לו וגם יש לדרשו באדם
השלם שבאו עליו יסורין שהוא מאושר ונקראים יסורין
של אהבה בתנאי שכשהוא ביסורין מתורתך תלמודנו
שאינו מתבטל מהתורה בסבת היסורין. וחד אמר גם אם
התבטל מהתפלה בסבת היסורין אינן יסורין של אהבה.
וחד אמר אלו ואלו יסורין של אהבה כלומר כיון
שמתחלה היה אדם שלם בכל התורה ובתפלה ונקי מכל
עון אף על פי שמתוך היסורין יתבטל מהתורה והתפלה
לא נתבטלה האהבה ונקראו יסורין של אהבה דכתיב כי
את אשר יאהב ה' יוכיח כלומר שעיקר האהבה היא
בשעה שמביא הקב"ה עליו יסורין שהוא אהוב למעלה
מצד מעשיו השלמים בתורה ובתפלה ובמעשים ואת
אשר יאהב ה' שאוהבו מתוך שלימותו יוכיח ואע"פ
שמתוך התוכחה שהוא ביסורין ובצער הוא מתבטל
מהתורה והתפלה אין בכך כלום. וכפי זה היא היא
הדרשה שאמר לעיל תלה ולא מצא בידוע שהם יסורין
של אהבה דכתיב כי את אשר יאהב ה' וגו' כלומר כיון
שלא מצא בידו שום חטא שיהיה ראוי ליענש בידוע
שהם יסורים של אהבה ועליו נאמר כי את אשר יאהב
ה' שהוא שלם במעשיו יוכיח ולא נחית השתא לומר אם
מתוך יסוריו נתבטל מת"ת שהיתה בידו או לא. והכא
פירש ואמר למ"ד אלו ואלו יסורין של אהבה כיון
שתחלתן באו בלא עון מחמת אהבה ברית האהבה לא

שאמר אלא מה תלמוד לומר ומתורתך תלמודנו דמאי
קשיא ליה נהי דביטול תורה ותפלה יסורין של אהבה
איקרו מכל מקום אם יהיו בידו תורה ותפלה יהיה
מאושר יותר וזה מה שאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה
ואפ"ה עוסק בתורה. וכן יש לדרשו במ"ש למעלה שמי
שלא עסק בתורה כל צרכו ויש בידו ביטול תורה מביא
עליו הקב"ה יסורין כדי שמתוך היסורין יתן אל לבו
ויעסוק בתורה וז"ש אשרי הגבר אשר תיסרנו יה כדי
שמתוך כך מתורתך תלמודנו. ועוד נבאר מנין לו לומר
אל תקרי תלמודנו אלא תלמודנו דבר זה מתורתך וכו'.
וע"ק דעד השתא איירי ביסורין של אהבה שאין בהם
צד של עון והכא קאמר יסורין ממרקין עונותיו של אדם.
וכן קשה במ"ש והיינו דריש לקיש דאמר יסורין
ממרקין. ועוד קשה למה הוצרכו גזרה וקל וחומר
שהוא אומר היינו דריש לקיש והרי קודם לילף לה מק"ו
וריש לקיש לילף לה מגזרה שוה. ונלע"ד דהני אמוראי
פליגי ביסורין של אהבה ומודו דלעולם צריך שיהיה
אותו אדם שלם בכל ואין בידו ביטול תורה שאם יש
בידו עון ביטול תורה פשיטא הוא דאינן יסורין של
אהבה שהקב"ה מיסרו בלא עון דאין לך עון גדול
מביטול תורה אבל כשבאו יסורין על האדם השלם והיה
עוסק בתורה תמיד אבל מתוך יסורין שבאו עליו הוכרח
להתבטל מתורתו בהאי מלתא פליגי חד אמר כשיש בהן
ביטול תורה אינן יסורין של אהבה אע"פ שמתחלה היה
בידו קיום תורה כיון שבעוד היות בו היסורין הוא
מתבטל מד"ת אינן יסורין של אהבה שנאמר אשרי הגבר
אשר תיסרנו יה וגם היה לומד בתורה שאין היסורין

ליקוטים

גורמים לאדם הרחוק מן
השם יחב' וכן למ"ד כל
שיש בו בטול תפלה
אינם יסורים של אהבה,
כי יש לאדם ג"כ דביקות
עם בוראו על ידי התפלה
שהוא מתדבק עם בוראו
בתפלה. והבן המחלוקת
כי בטול ת"ת אף כי יש
בוה בטול תפלה סוף סוף
יש לו דביקות בו ית' ע"י
התורה ויש לכל הפחות
דביקות לשכל שלו עם
השם ית', כי לנפש אין לו
דביקות כ"כ מצד בטול
תפלה כיון דיש אהבה
וחבור מצד התורה
השכלית די בזה ונקראים
יסורין של אהבה. ולמאן
דאמר שיש בו בטול
תפלה אין זה יסורין של
אהבה כי צריך שיהיה
לאדם דביקות עם בוראו
מצד הנפש, כי התפלה
הוא לנפש האדם כי
שופך נפשו לפני ה',
וצריך שלא יהיה ביסוריו
בטול תפלה ואז אפשר
לומר שהם יסורין של
אהבה. ויש להבין
מחלוקת זה בטול ת"ת
או בטול תפלה כי אלו
שניהם הם הדביקות
הגמור, וזה תבין ממה
שאמרו יה"ד שיכנה
ביהמ"ק במהרה בימינו
ותן חלקנו בתורתך, כי
ביהמ"ק הוא לתפלה
זכר אלו שניהם ביחד
כמו שבארנו זה במקום
אחר (מהר"ל נתיבות עולם
נתיב היסורין):

קל והומר משן ועין
שהן אחד מאבריו של
אדם עבד יוצא בהן
לחירות יסורים שהן
ממרקין כל גופו של
אדם עאכ"ו והיינו
דאמר רשב"ל נאמר

עין יוסף

של אהבה. אלא ביסוריו שממרקין עונותיו של אדם.
וה"ק קרא ומתורתך תלמודנו דבר זה. מק"ו משן ועין
כו' (מהרש"א):

אלא מה ת"ל ומתורתך תלמודנו. דמשמע שתלה הדבר
באופן שלא יהיה ביטול תורה: אל תקרי תלמודנו אלא
תלמודנו. ולא איירי קרא של אשרי הגבר וגו' ביסורין

מה מלח ממתקת. רצ"ה פוקד עקרים אות ד ד"ה והענין.

ליקוטים

ברית במלח ונאמר ברית ביסורין מה מלח ממתקת כו'. וקשה דל"ל הק"ו כיון דאיכא גז"ש. ואין לומר דר' יוחנן לית ליה הגז"ש דריש לקיש ברית ברית דאיהו גופיה קאמר גז"ש דברית ברית ביזמא (נד.) וכן מצינו במנחות (דף כ-כא) דילף בברייתא גז"ש מברית מלח לברית שנאמר במקום אחר. וכן קשה אדר"ל דאמאי איצטרך לגז"ש כיון דאיכא למילף מק"ו. וי"ל דרבי יוחנן וריש לקיש מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. דיש עונות הבאים מצד התולדה מתכונות רעות שהושרשו באדם מצד מולדיו אביו ואמו. ויש מיצרו הרע מצד עצמו. והנה בהחטאים שהם מפאת גזע וירושה מאבותיו הוא בבחינת עבד שבא מצד האבהות מחמת קללת חם זקנו והוא בא מזרעו. ויסורים הממרקין חטאים האלה הם בבחינת שן ועין שמוציאין את העבד לחירות ומבטלין כח האבהות והתולדה. ובהן איירי ר' יוחנן ומשו"ה יליף בק"ו משן ועין. אבל ריש לקיש איירי ביסורים הבאין על חטאת האדם מצד עצמו והוא בבחי' המלח שממתקת את הבשר שיהיה בו טוב טעם ולא שבא הקלוקל בהבשר ממקום אחר. ומשו"ה יליף גז"ש דברית ברית (אהבת איהו):

מב מהרש"א

קרא כלל ציסורין של אהבה אלא ציסורין שממרקין עונותיו של אדם ומקרי תלמדנו דבר זה מק"ו משן ועין כו' ענינו דעבד כנעני מזל עונות אבותיו נשתעבד כמו שכתוב ויהי כנען עבד למנו וע"י יסורין צסן ועין יוצא צהם למירות למרק צו עון אבותיו ק"ו ציסורין של כל גופו שממרקין צו

ברכות פרק ראשון ה.

והיננו (דאמר רבי לוי) [דְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ, דְּאָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ:] נְאֻמַר "בְּרִית" בְּמַלְחָה, וְנְאֻמַר "בְּרִית" בְּיִסּוּרִין. [נְאֻמַר "בְּרִית" בְּמַלְחָה דְּכָתִיב (ויקרא ב) "וְלֹא תִשָּׁבֵית מְלַח בְּרִית", וְנְאֻמַר "בְּרִית",

רש"י נאמר ברית ביסורין דכתיב אלה דברי הברית. אחר הקללות שנמשנה מורה: אף יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם גרסינן:

בְּיִסּוּרִין, דְּכָתִיב (דברים כח) "אַלֶּה דְּבָרַי הַבְּרִית". מַה "בְּרִית" הָאֲמוּרָה בְּמַלְחָה, מְלַח מְמַתְקַת אֶת הַבָּשָׂר, אֵף "בְּרִית" הָאֲמוּרָה בְּיִסּוּרִין, יִסּוּרִין מְמַרְקִין [כָּל] עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם.

עונותיו של אדם ומסיק ומדמה לה לצרית מלח שממתקת את הצער דהיינו שנכנס צער ומוליא הדם ממנו וממתקת את הצער כך היסורין נכנסין צער דאדם ומוליא ממנו רמיחח הדם המציאו לדי חטאו ועונותיו מתמרקין ממנו וק"ל:

עין יעקב

ה"א דדוקא בעבד כנעני ע"י יסורין מתמרק ויוצא לחירות משא"כ בישראל לכך איצטרך הג"ש ומג"ש לבד ה"א דדוקא בישראל משא"כ בכנעני לכך איצטרך תרוייהו:

והיינו דאמר ריש לקיש. מדקאמר והיינו משמע דלא פליגי כלל אפי' במשמעות דורשין וצריך לומר דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי דאיצטרך תרוייהו הק"ו והג"ש דאי נלמד הק"ו מעבד כנעני

הרי"ף

הדברים וכו' והיינו דרצונו לומר הכוונה שכשם שלר"י נדרש הפסוק כך ודבר זה תלמדנו מתורתך כך הוא נדרש לריש לקיש אשרי הגבר אשר תיסרנו יה שנמחלים עונותיו מתוך היסורין ודבר זה תלמדנו מתורתך ואין בין דברי רבי יוחנן לריש לקיש אלא דלרבי יוחנן אמר דבר זה תלמדנו בק"ו מתורתך ולריש לקיש אמר דבר זה תלמדנו בג"ש מתורתך כולם שרים בזה שדבר זה אנו לומדים מהתורה או בק"ו לר' יוחנן או בג"ש לריש לקיש ואפשר דריש לקיש לא דריש האי ק"ו דרלמא עבד כנעני יוצא בשן ועין ומטעם שדרשו חז"ל (כ"ר פל"ו אות ה) מפני מה עבד יוצא בשן ועין משום דכתיב (בראשית ט) וירא ויגד לשני אחיו וכיון שקיבל עונשו בעין שהוא וירא ובשן שהוא ויגד לכן ניצול מקללת ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו אבל מנין לנו שיסורין ממרקין עונותיו של אדם לזה למד בג"ש דברית מלח: אשרי הגבר אשר תיסרנו יה וכו' ק"ו משן ועין שהוא אחד מאבריו וכו' עבד יוצא בהן לחירות יסורין שממרקין גופו של אדם אע"פ. וקשה טובא כיון דשן ועין אינו נוהג בעבד עברי כי אם בעבד כנעני לו נלמוד מק"ו לאיש מבני ישראל שהיסורין ממרקין לו מק"ו מעבד כנעני מה שאינו נוהג בעברי שהרי אינו יוצא עבד עברי לחירות ובאמת הוא קושי גדול לא ראיתי מי שקדמני בו. ונלע"ד דרך דרש כי ידוע הוא שעבדים אנחנו לה' אלהינו לעבדו ולשמור מצותיו וכל הימים אשר בן אדם חי על האדמה הוא עומד בעבודתו וכיון שמת נעשה חפשי מהמצות שנאמר (תהלים פח) במתים חפשי וזהו רמז שרמז הכתוב (שמות כא) שש שנים יעבוד כי ימי שנותינו שבעים שנה והעבד עברי שימיו כצל עובר יעבוד ו' שנים רמז עד ששים שנה

תמוש אפי' שיתבטל עכשיו מתורה ותפלה וצדקה כשני מאמרים. ועכשיו הקשה מה ת"ל מתורתך תלמדנו דבשלמא למאן דדריש שאינם יסורין של אהבה לשיש בהם ביטול תורה מתוך היסורין נחא דכתיב אשרי האיש שיש בידו יסורין וגם יש בידו תורה שאינו מחבטל מהתורה מחמת יסורין אבל למ"ד שמתבטל מחמת היסורין עודנו באהבתו עומד א"כ איך הוא אומר כאן ומתורתך תלמדנו והרי אע"פ שבזמן שהוא עומד ביסורין הוא בלא תורה מ"מ מאושר הוא ואהוב למעלה. וכי תאמר לדרוש הדרשה שדרשנו למעלה במי שלא עסק כל צרכו בתורה ובאו עליו יסורין שמתוך היסורין הוא נותן אל לבו ולומד בתורה מה שלא למד בתחלה אינה נדרשת עכשיו דלפי דרשה זו מה ת"ל ומתורתך תלמדנו דהול"ל בתורתך תלמדנו, לזה אמר אל תקרי תלמדנו דלעולם פסוק זה מדבר במי שחטא ובאו יסורין עליו שהוא מאושר ומבושר שנמחלו עונותיו ומה שאמר תלמדנו אל תקרי תלמדנו אלא תלמדנו כו' לומר אשרי הגבר שבאו עליו יסורין ונתכפרו עונותיו וראיה לדבר שמחוך היסורין מתכפרין העונות דבר זה מתורתך תלמדנו ק"ו משן ועין. ומ"ש אל תקרי הוא לפי שכפי מה שדרשו בו שעיקר האושר הוא בזמן שתיסרנו ועוסק בתורה כפי זה הול"ל אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ולומד בתורתך מאי תלמדנו וכן לפי האחר שמתוך היסורין יתן אל לבו ללמוד לא הול"ל ומתורתך תלמדנו אלא בתורתך ילמוד או ובתורתך הוא לומד כפי כל אחד מהפירושים, לפיכך אמר אל תקרי תלמדנו אלא תלמדנו דבר זה וכפי זה יצדק לומר אשרי הגבר אשר תיסרנו ומועילים היסורים לכפר עון ודבר זה מתורתך תלמדנו הדבר שכתוב בעבדים אם שן עבדו וכו' והרי ק"ו

עין יוסף

נאמר ברית ביסורין. דכתיב אלה דברי הברית אחר הקללות שבמשנה תורה. בספר סמיכות חכמים גרס אף ברית האמור ביסורין יסורין ממחקין כל עונותיו של אדם. ופירושו שנותן טעם לשבח שהעבירות נעשין מצות:

הרי"ף

חטאתיו שפשיטא שיצא לחרות בסבת היסורין ונתמרקו עונותיו: אמר ריש לקיש נאמר ברית במלח וכו' מה ברית האמורה במלח מלח ממתקת את הבשר אף ברית וכו'. ופי' רש"י נאמר ברית ביסורין דכתיב אלה דברי הברית אחרי קללות שבמשנה תורה. וקשה דהאי קרא דאלה דברי הברית דרשוהו רו"ל (סוטה לו): בענין התורה והוא אחד משלשה בריתות שניתנה התורה ומנין לדרוש עכשיו שהברית הוא חוזר אל הקללות ועוד יש לדקדק שאמר מה ברית האמורה במלח מלח ממתקת את הבשר והיה מספיק לומר מה מלח ממתקת כך יסורין ממרקין. ונראה דהאי ברית דכתיב גבי מלח אינו על המלח שיקיים הבשר אלא הברית הוא שיתנו המלח על הקרבן והג"ש היא כך מה ברית האמור במלח אע"פ שעיקר הברית ניתן על נתינת המלח בקרבן מ"מ מצינו שם שנסמכה ברית למלח לפי שהמלח ממתקת את הבשר כך ברית האמור גבי יסורים אע"פ שהברית ניתנה על שמירת התורה והמצוות מ"מ אנו לומדין שהיסורין שהם סמוכים לברית הכתוב שם שגם היסורין ניתן להם ברית שימרקו העונות:

שהאדם זקן בא בימים יעבוד עבודתו ובשביעית שבא לכלל ע' שנה ימי שנותינו יצא לחפשי נעשה חפשי מן המצות כי במתים חפשי והולך האדם אל המנוחה ואל הנחלה ומי שאינו עושה רצונו יתברך נמשכת עבודתו גם לאחר מותו כי הוא נמסר לדומה שרו של גיהנם ונמצא עבד עולם דומה לעבודתו של הכנעני דכתיב (ויקרא כה) לעולם בהם תעבדו אף גם הוא אינו נעשה חפשי והיה לעבד עולם וכשבאין למרק עונותיו של אדם היסורין הללו הרי באמת אותו אדם שיש לו עונות וחטאים אינו נקרא עבד עברי לצאת חפשי אחר מותו אלא דומה לעבד כנעני כי היה ראוי לו להיות עבד עולם בחטאתיו ולא יצא חפשי במיתתו ומתוך היסורין שבאו עליו נתמרקו עונותיו ק"ו מעבד כנעני הראוי להיות עבד עולם שיוצא לחירות בשן ועין וכ"ש בן אדם שחטא והיה ראוי להיות עבד עולם מתוך חטאתיו שהיסורין שבאו על גופו ממרקין עונותיו ופודין אותו מלהיות עבד עולם ובמותו יצא לחפשי אל המנוחה ואל הנחלה. וזש"ה אשרי הגבר שהוא גובר על חטאיו אשר תיסרנו יח כי מתוך היסורין יוצא לחפשי מלהיות עבד עולם ודבר זה מתורתך תלמדנו בק"ו מעבד כנעני שראוי לו להיות עבד עולם ובשן ועין ניצול מעבודתו ויצא חפשי כ"ש היסורין בכל גופו של אדם שהיה ראוי להיות עבד עולם גם לאחר מיתה מתוך